

„Bauxitbánya Vállalat, Pécs”

MENDLY LAJOS

Bányászattörténeti irodalmunk általában foglalkozik a nagymúltú bányavidékek műszaki-gazdasági, de ritkán emberi, szociális körülményeivel is. A csak alig több mint 40 évig működő magyar uránérc-bányászat kezdeteiről tudomásom szerint még nem olvashattunk a szaklapokban, csak az utómunkálatokat és az utódvállalatok tevékenységét mutatták be komoly szakmai cikkekben.

A hazai uránérc-termelés politikai jelentősége miatt évtizedekig szigorúan titkos volt, ezért az éppen emiatt európai színvonalra fejlesztett bányászatának indulásáról szeretnék korszakot nyújtani rövid két hónapi figuránsi tapasztalataim alapján.

Szakmai előzmények

1947 nyarán *dr. Szalay Sándor*, a *Debreceni Tudományegyetem* professzora munkatársaival, *dr. Szalay Tibor* és *dr. Földvári Aladár* geológusokkal – a *Magyar Állami Földtani Intézet* javaslatára – hasadóanyagok után kezdett kutatni saját szerkesztésű *Geiger-Müller számlálójával*.

Földtani jelentésének felhasználásával 1953 nyarán a *Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.* expedíciója alapos kutatása során jelentős aktivitást észlelt *Kővágószőlős* község térségében. 1954 tavaszán már jobb technikai feltételekkel és nagyobb létszámmal folytatták a kutatást, majd a nyár folyamán *Kővágószőlőstől* D-re egy 45 m mély aknát létesítettek, ahonnan kutatási célból kereszt- és csapásvágatokat hajtottak ki.

1955. július 1-i hatállyal a *Minisztertanács* 001/1955 sz. határozata alapján „*Bauxitbánya Vállalat*” elnevezéssel magyar-szov-

jet közös állami vállalat alakult. A magyar vállalati igazgató utáni legfontosabb beosztásokat, sőt még a kisebb pozíciókat is ebben az időben szovjet szakemberek töltötték be, néhány szovjetunióbeli egyetemen végzett magyar mérnök mellett.

1956. márciusában jelentette be a felügyeletet ellátó minisztérium a vállalat magyar tulajdonba vételét, változatlan vezetéssel. A felettes hatóság a hazai szakember-gárda biztosítására 1956 tavaszán *Sopronban* diplomázott fiatal mérnököket irányított *Pécsre*¹.

Dr. Földvári Aladár (1906–1973). (Igazolványkép.)

---

¹ A kutatómunka elsődlegessége miatt 6 bányaművelő-, 7 geológus-, 12 geofizikus-, 4 olajos és mélyfűró-, 7 földmérő-, összesen 36 mérnököt.

Személyes előzmények

A *Soproni Műszaki Egyetemi Karok Földmérőmérnöki Karán* 1954 őszén kezdtem meg tanulmányaimat azzal a céllal, hogy befejezésük után hazakerülve *Pécsre* bányaiüzemi mérnökség-vezető lehessenek. Havi 200 Ft ösztöndíjat kaptam, amiből a menzai ebéd és vacsora mellett a 75 Ft/hó kamarai lakbér kifizetése után 1, azaz egy Ft-om maradt, amit a tanév során instruálással egészítettem ki, de nyáron kereső – lehetőleg az új szakmámnak megfelelő – munka után kellett nézmem.

Így nyertem felvételt 1956 nyári hónapjaira a „*Bauxitbánya Vállalat*” külszíni bányamérés-egységéhez figuránsnak (bányamérő segédmunkásnak), ahol a külszíni fúrások helyének terepi kitűzésénél, de – mivel a fúrások soha nem a kijelölt helyen állították fel a fúrotornyokat –, a tényleges helyük bemérésénél is figuránskodtam. Kaptam egy vállalati kártyát, melynek a személyi igazolvánnyal együtt történő felmutatására a kék parolis kiskatona beengedett a mérnökségi szertár és iroda részére kisajátított kővágószőlősi parasztházba.

Mikor a bányamérési osztály nagy tekintélyű műszaki vezetője, az orosz *Rudnyev* tudomást szerzett rólam, berendelt a vállalathoz, mondván: „*ha práxi, akkor annak itt a helye a központban!*”

Az ő szava szent volt, senki nem bírálta felül, pedig hivatalos nyári gyakorlatra, illetve diplomamunkára a jogutód *Mecseki Ércbánya Vállalat* (MÉV) is csak valamikor 1970 után fogadott egyetemi hallgatókat. A vállalati kártyámra így ráütötték az igazgatósági pecsétet is.

Az adriai kontra balti szintezési rendszer

1956 nyarára önálló üzemekké fejlesztették az *I-es és II-es Kutatási Körletet*, az I. üzem *Kővágószőlős*, a II. *Bakonya* lett. Az utóbbival nem foglalkozom, mert semmiféle kapcsolatom nem volt vele. Az üzemek beruházásaihoz a vállalatnak részletes, összefoglaló földtani jelentést kellett küldenie az illetékes minisztérium különleges (szovjet) egysége részére, igen sok térképmelléklettel.

A pécsi vezérkar legnagyobb meglepetésére a felettes szerv a jelentést melléleteivel együtt visszadobta, egyidejűleg – a munka nagyságához mérten rövid határidővel – elrendelte az *Adriai* helyett a *Balti-tengerre* vonatkozó magassági adatokkal való újbóli betérjesztést.

A két legmagasabb beosztású szakember, a főgeológus és a főbányamérő orosz nyelvű kézikönyvében azonnal megtalálta a két tengerszint feletti magasság számszerű különbségét, a 0,675.... m-t, a szükségesnél több tizedesjegy pontosságával, de előjel nélkül. Tanácstalanok voltak azonban az előjel vonatkozásában. A föld lapultsága miatt kézenfekvőnek látszott a balti magasság alacsonyabb értéke, de szerették volna feltevésüket igazolva tudni.

Felhívtam telefonon a soproni egyetemet, így megtudtam, hogy sem *Dr. h. c. dr. Tárczy-Hornoch Antal*, a bányamérés-, sem *Sébor János*, az alsógeodézia erdész-professzora² nem érhető el, nyaralnak, így nem tudtam *Rudnyevet* megnyugtatni.

Műszak után felkerestem a pécsi *Dunántúli Tudományos Intézet* földrajztudós igazgatóját, *dr. Szabó Pál Zoltánt*, és kértem a véleményét. A lapultságból eredő magasságkülönbséget ő is logikusnak tartotta ugyan, de egy könyvben lapozva megtalálta, amit keresett. A két alapszint különbsége éppen ellenkező irányú, mert az alpmérést olyan helyen végezték, ahol nagy mennyiségű édes folyóvíz ömlik a tengerbe.

Rudnyev nagyon örült a megbízható helyről származó információnak, de kérte, beszéljek a „magyar tudóssal”, hogy véleményét adja részükre írásban. A tudós válasza: „*kérjék az elvtársak írásban, ő akkor adhat véleményt*”. Ezt szakmai önértékük nem engedte meg, nekiállt hát mindenki – még maga *Rudnyev elvtárs* is – a térképek ún. balti-tengeri magassági értékekkel való ellátásához, melyhez az adott 0,675 m-t le kellett vonni az *Adriai-tengerre* vonatkozó magassági értékből.

A részletek előttem csak évek múlva tisztázódtak. Az *Osztrák-Magyar Monarchia* szakemberei *Triesztben*, a *Molo Sartorián* mér-

---

² A Földmérő Kar (geodézia és geofizika szak) megszervezője és első dékánja.

ték, és az ott elhelyezett mariográf (a tengerszint változását mérő műszer) házacskáján levő magassági „ősjel”-től 3,352 m-rel mélyebbnek határozták meg az *Adriai-tenger* középvízszintjét 1875-ben. Ettől vezették le a *Monarchia* országai, köztük akkori hazánk szintező hálózatának fő-alappontjait is.

A cári *Oroszország* magassági ponthálózatát a kronstadti vízmércénél mért középértékre vonatkoztatták már a 19. században is, a szakirodalomban következetesen „kronstadti” magassági értékek szerepeltek. *Kronstadt* ezres nagyságrendű kereskedelmi, és ugyanannyi hadihajót fogadó kikötőváros és tengeri erősség volt már az előző századforduló idején is. Az említett folyóvíz a bővizű *Néva*, melynek deltájában települt *Szent-Pétervár* és *Kronstadt* is. A *Néva* beömlő vize nem a *Balti-tenger*, hanem annak *Finn-öbléhez* csatlakozó kis *Keleti-öböl* vízszintjét emelte meg ilyen mértékben.

A *Szovjetunió* az egykori *Észt*, *Lett* és *Litván Szovjet Szocialista Köztársaságok* révén a *Finn-öbölből* kijutott a nyílt tengerre, és a „kronstadti” helyett általánosították a „balti-tengeri alapszint” elnevezés használatát.

Még később tudtam meg, hogy a *Varsói Szerződés* tagállamai – hazánk egy 1953. évi rendelet alapján „egységes alapszint” felírással – a *Balti-tenger Keleti-öblében* levő kronstadti vízmérce értékeire vonatkoztatják magassági hálózatukat. A három nagy magyar geodéziai vállalat már 1955-től foglalkozott az ország felsőrendű szintezési hálózatának az egységes alapszinttel való összehangolásával.

Brunswiga kontra csoti

Az egyetemen a „tekerős” számológépekkel való ismerkedés első bonyolultabb művelete a négyzetgyökkvonás volt. Alapja az azonosság, hogy a teljes négyzetszámok mindegyike páratlan számok összege. A géppel tehát az eredmény sorba beállított számból egymás után mechanikusan le kell vonni a beállító karokkal jelölt páratlan számokat a legnagyobb helyi értéktől kezdve. Ha már nem vonható le valamelyik páratlan szám, a gép csenget, az utoljára

ra használt beállító-kart visszanyomjuk az előző páros számra, majd a kocsit eggyel ugratva folytatjuk a műveletet, végül az eredmény sorban megkapjuk az eredeti szám négyzetgyökét.

A komoly szakmai munka közben adódott a mérnökségen vidámabb hangulatú üresjárat is. A „*Bauxitbánya Vállalat*” minden irodájának alapfelszereléséhez hozzátartozott a fagolyós *scsoti*, az orosz számolási segédeszköz. A joachimsthalai (*Jáchymov, Csehország*) uránérc-bányászattól *Pécsre* került fiatal orosz bányamérnök, *Pancsenko* egy alkalommal leszólt a *Brunswiga* hajtókaros számológéppel szemben a főnök által rendszeresen használt hagyományos *scsotit*.

Rudnyev védelmébe vette a „*russzkij aritmometer*”-t a „*mehanyicseszkij aritmometer*”-rel szemben, és állította, hogy azzal is lehet négyzetgyököt vonni, sőt gyorsabban, mint a *Brunswigával*. A „start” jelre megindult versenyt *Pancsenko* „gatov!” (kész!) kiáltása után röviddel *Rudnyev* készre jelentése követte. Az egyeztetés után derült ki, hogy *Pancsenko* ugyan hamarabb végzett a gyökvonással, de a nagy sietségben a művelet végén nem tolta vissza a kart az előírásnak megfelelően, ezért *Rudnyev* másodpercekkel később befejezett számolása a saját, és egyúttal a *scsoti* győzelmét is jelentette.

Két hét a kővágószőlősi mérnökség élén

A következő „élményem” szinte hihetetlennek tűnt már akkor is, de különösen az 1960-as évek első felében, a pécsi szénbányászati állományaiban szerzett tapasztalataim alapján.

A kővágószőlősi mérnökség vezetője *Ete Kálmán* okl. erdőmérnök volt. Közismert, hogy a *Trianon* utáni erdőmérnök-túlképzés miatt a bányamérésnél, az állami és a katonai felméréseknél, a földhivataloknál, a területi igényű beruházásoknál szívesen alkalmazták a geodéziából *Sopronban* jól képzett erdőmérnököket.

A vállalat egyik jogelődjétől, a Balatonalmádi *Központi Bauxitkutató Expedíciótól* megörökölte annak *Balaton-parti* sátorábrát, ahová nyaralni küldhette családos dolgozóit. *Ete Kálmán* is megkapta a szakszervezettől a nyaralási időpontot, de *Rudnyev* –

az aktuális szőlősi feladatok miatt – csak úgy volt hajlandó szabadságra engedni, ha gondoskodik megfelelő helyettesről.

Mikor *Kálmán bá'* közölte velem, hogy rám gondolt, tiszteletteljes mosollyal közöltem, hogy szó sem lehet róla, mert csak a következő szemesztertől fogjuk a bányamérést hallgatni. Azonnal válaszolt, mégpedig kérdéssel: „*De Sébornál már vizsgáztál geodéziából?*” – „*Nála igen!*” – feleltem. „*Akkor pedig el tudod vállalni, mert mindent megtanított, ami a mérnökségi munkához kell!*”

Egy napi gondolkodás után azzal a feltétellel vállaltam el a megtisztelő feladatot, ha előtte legalább egy héten át megismerteti velem a szőlősi bányát és annak geodéziai munkáit. *Rudnyev* beleegyezett, tudomásul vette a helyettesítést. A belépő-kártyámon levő szőlősi pecsét elegendő volt az üzem föld alatti létesítményeire is. A bánya, mint munkahely nem jelentett problémát, mert 1950 novemberében már csilléztem az első meszesi szénbányászlakások átadás előtti, társadalmi munkában végzendő takarítása helyett egy hétvégi „*Rákosi műszakon*” a pécsbányai *András-aknán*.

Az egy heti ismerkedésből egyetlen műszak lett, amikor *Kálmán bá' Gross György* bányamesterrel dekád-munkaátvétel keretében velem együtt végigjárta – befutotta – a bánya összes telepített munkahelyét. Ekkor jutott tudomásomra, hogy a vájvégek bemérésén, irány- és szintadáson kívül két igen fontos és kényes feladat ellátása is az általam elvállalt két hétre esik. Az addig már részben feltárt 40 m-es szintről a keleti bányamezőben a 60 m-es szintre indított feltáró-ereszkét a megfelelő szint elérésekor nekem kellett vízszintesre állíttatnom, és a mező közepén a 60 m-es szint mielőbbi megnyitása érdekében mélyítendő kisszelvényű vakakna falazott mélyítő-, majd szállítógépterének kialakítását irányítanom.

Két jó figuránsom gondoskodott a függélyező alá állásakor a távcső vízszintesre állításáról – ami *Sopronban* csak a következő félév anyag volt –, ismertek minden munkahelyet és a mérnökségi feladatokat is.

A bányabeli mérésekhez, irány- és szintadásokhoz úgy szállhatunk le a föld alá, ha az aknagárdnál álló kék parolis kiskatonának leadtuk a személyi igazolványunkat a belépőkártyával együtt, ő ezeket egy kis ládikóban őrizte kiszállásunkig. A napi feladataim,

s valóban, a géptér kialakításának irányítása, a lejtakna szintre állíttatása sem haladta meg addigi alsógeodéziai ismereteimet.

Epilógus

Az 1956. októberi forradalmi események nagy veszteséget okoztak a Pécs vidéki uránbányászatnak. Az addigi kutatási eredményeket, térképeket, dokumentumokat részben elvitték a szovjet szakemberek, másrészt illetéktelenek széthordták, illetve „éberség” címén elégették, megsemmisítették.

A vállalat nevét a további titkolózás értelmetlenné válása miatt a 332. P./1956. PM. számú határozat 1956. december 1-i hatállyal *Pécsi Uránércbánya Vállalatra* változtatta.

Több akna víz alá került, a dolgozók egy része szétszéledt; az élet csak lassan indulhatott meg, de már az 1956 tavaszán diplomázott, a szükséges szakmai gyakorlattal is rendelkező magyar mérnökgárda vezetésével. Szovjet szakemberek ezután már csak külső szakértőnek álcázott ellenőrként „segítették” a vállalat munkáját.

Több hónapi helyreállítás után az aknaszállítás, illetve a megkezdett akna mélyítése csak 1957 nyarán folytatódhatott. Ez azonban már másik történet, amit nem az egykori egyetemi hallgatónak, hanem az akkor a vállalatnál dolgozó műszaki szakemberek egyikének kell lejegyeznie.³

---

³ E kis közlemény megírásához – emlékezetem kiegészítésére és a történelmi hűség érdekében – *A magyar uránbányászat története* (Mecsekérc Rt., Pécs, 2007) című kötetet és az 1956 májusától a vállalatnál működő, ma már nyugdíjas mérnök-kollégák szóbeli közlését használtam forrásul.

A munkáltató neve (égyes) és székhelye	A munka			vállalás			A bejegyzés igazolása
	munkaköze (foglalkozása)	belelépés: kor	kilépés: kor	belelépés: kor	kilépés: kor	munka- viszony- megszű- nésének módja	
BAUXITBÁNYA VÁLLALAT 	1956. július 4. bányaművi munka					1956. aug. 31. Közszolgálat	
~~OROSZLÁNYI SZÉN- BÁNYÁK Közvetlen Fejlesztési Iroda OROSZLÁNY~~	1947. VII. 8. bányaművi munka			1947. VIII. 21. Közszolgálat			~~OROSZLÁNYI SZÉN- BÁNYÁK Közvetlen Fejlesztési Iroda OROSZLÁNY~~

*) Ezt a rovatot meg kell jelölni és: stílusbeli ki.

Mendly Lajos munkakönyvének azon oldala, amelyen az uránérc-bánya „fedőneveként” használt Bauxitbánya Vállalat bejegyzése található.

BAUXITBÁNYA VÁLLALAT

Ideiglenes belépési engedély

Név Mendly Lajos munkatárs

Beosztása bányaművi igazgató

Belépésre jogosult.

PS

A személyi igazolvány egyidejű felmutatásával érvényes.

Érvényes 1956. évi aug. hó 30. napig

1956. évi aug. hó 3. napig

Ig. Birt. megh.

Mendly Lajos ideiglenes belépési engedélye a Bauxitbánya Vállalathoz.